

v kontextu doby“. Zdůraznil v ní nutnost vzájemného zpřístupňování badatelských výsledků mezi etnology a folkloristy ze zahraničí, což je samozřejmý předpoklad rozvoje každé vědy, ale i to, že je třeba zodpovědným způsobem podchytit vzrůstající zájem široké, laické veřejnosti o výsledky těchto výzkumů a uvádět na pravou míru jejich mediální interpretaci, často povrchní a zkreslující. Narůstající zájem veřejnosti o národopisnou tematiku může mít podle něho celou řadu důvodů a příčin: problémy kolem vlastní identity, otázky regionalismu a globalizace, široká škála tradic a pseudotadic... Jako významnou, odborně zaštitěnou metodu prezentace výsledků bádání uvádí J. Otčenášek vytváření specializovaných slovníků a encyklopedií, nastiňuje jejich historii v etnologické oblasti (od dob osvícenství, se zaměřením na slovanský svět) a upozorňuje na obtíže při jejich realizaci (vymezení přesného okruhu zájmu, sestavení týmu odborníků, časová náročnost prací). V závěru charakterizoval předkládané dílo jako velmi osobité, a to nejen svým úzkým zaměřením a poté intenzivním zpracováním vytyčených pojmů, ale také díky užití dvojího jazyka (a samozřejmě dvojího písma), což umožňuje využít slovník vlastně v celém slovanském okruhu. Dalším přínosem je kodifikace výkladu odborných názvů a překlady jak těchto termínů, tak pojmenování folklorních postav do češtiny.

Závěrečná informační soustava přináší konkordanci bulharských a českých termínů a postav, přehled nejdůležitější odborné literatury, seznam základních zkratk, vysvětlivky méně obvyklých slov, výbor z českých překladů bulharského folkloru, soupisy ilustrací a především podrobné rejstříky – věcný, zeměpisný a jmenný.

Výtvarný doprovod, který je nezanedbatelnou součástí knihy a má hodnotu zdaleka ne jenom ilustrativní, tvoří jednak hojná černobílá vyobrazení, fotografie a faksimile v textu, jednak 20 vložených stran barevných obrazových příloh. Jinak by stálo za úvahu, zda při realizaci dalších dvojjazyčných svazků zamýšlené edice nezvolit po technické stránce celkem běžný a praktický způsob převráceného přístupu k druhé jazykové mutaci.

Zdařilá slovníková příručka odráží současný stav poznání. Lze očekávat, že v blízké budoucnosti se bude proměňovat jak předmět výzkumu, tak podoba prezentace jeho výsledků. Pečlivé zpracování dosavadních hodnot, jehož ukázkou je tato publikace, k tomu otevírá cestu.

Jiří Traxler (EÚ AV ČR, v. v. i.)

Marta Toncrová – Silva Smutná (eds.), LIDOVÉ PÍSNĚ Z PODHORÁCKA II. TŘEBÍČSKO, HROTOVICKO, MORAVSKOBUDĚJOVICKO A JEMNICKO. Muzeum Vysočiny Třebíč, příspěvková organizace, a Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., pracoviště Brno, Třebíč – Brno 2013, 512 + 8 s.–

Zpracovatele, interprety, milovníky i badatele v oboru lidové písně jistě potěšila skutečnost, že vyšel druhý svazek plánované třísvazkové edice, *Lidové písně z Podhorácka II*, tentokrát věnovaný jihozápadní části Podhorácka, konkrétně oblastem kolem Třebíče, Hrotovic, Moravských Budějovic a Jemnice. Jakkoli sleduje publikace především praktické cíle (rozšířit a oživit písně v kraji, kde byly zapsány, aby mohly sloužit jako zdroj repertoáru

pro místní folklorní soubory, školy apod.), seriózností svého zpracování se zároveň stává zodpovědným podkladem pro další odborné bádání. V tom nejlepší smyslu tak navazuje na svazek první, který si vytkl za cíl oživit písně ze středního Podhorácka, tedy z okolí Náměšti nad Oslavou, Velké Bíteše a Mohelna. Své síly a prostředky (za přispění ministerstva kultury) opět spojily obě předchozí instituce: Muzeum Vysočiny Třebíč, příspěvková organizace, a Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. (dále jen EÚ), Praha – pracoviště Brno. A znovu s vynikajícím výsledkem.

Písně vybrala, sbírku sestavila a úvodní studii napsala Marta Toncrová (EÚ Brno). Letos jubilující hudební folkloristka má bohaté zkušenosti jak v historii a teorii disciplíny (např. in: *Vlastivěda moravská*, 2000; *Lidová kultura*, 2007), tak v oblasti ediční činnosti (*Horňácké písně* – Martin Zeman, 2000, s Lucíí Uhlíkovou; *Písně z Lašska* – František Lýsek, 2004; *Písně z Kopanic ze zápisů Josefa Černíka*, 2010, s Lucíí Uhlíkovou) i regionu samého (*Lidové písně z moravského Horácka*, 1999; *Lidové písně z Podhorácka I*, 2011, se Silvou Smutnou). Úvodní studii pojala zevrubně a pečlivě. Hned na počátku zdůraznila, že vedle rukopisných, dosud neotištěných záznamů, převažujících v prvním svazku, byly nyní z praktických důvodů zařazeny i vybrané (podhorácké) písně již publikované. Od vydání některých starších sbírek uplynuly desítky let, a pro většinu zájemců jsou tedy k dispozici jen s obtížemi (Václavkovo – Smetanovo kritické vydání Sušilovy sbírky, 1941, přetisk 1951; Vetterlova edice moravské a slezské části guberniálního sběru, 1994; obě Pernicovy publikace, 1952, 1954; Bělíkovy publikace, 1954, 1965–1967; a několik úzce regionálních tištěných pramenů,

dnes těžko dostupných). Protože nelze očekávat, že se vydávání lidových písní z Podhorácka bude v dohledné době znovu opakovat, měla by předkládaná edice sloužit nejméně několik desítek let. Základem druhého svazku samozřejmě zůstávají rukopisné záznamy ze sbírkových fondů brněnského akademického pracoviště.

Další část studie přináší profily dvou nejzasloužilejších sběratelských osobností regionu. Janáčková blízká spolupracovnice Františka Kyselkové (1865–1951) proslula délkou své aktivní činnosti a množstvím písňových zápisů (za více než 60 let jich pořídila bezmála 5 tisíc), objevila dosud opomíjené národopisné oblasti (Horácko a Brněnsko), jako jedna z prvních pořídila záznamy písní na fonograf (1909) a prvenství jí náleží také v podchycení repertoáru jednoho zpěváka (Jan Tureček z Tvrdonic). Odborné bádání uznává její význam, ale dosud jí dluží samostatnou edici. Učitel Vratislav Bělík (1900–1988) se nespokojil jen s popisem národopisných reálií, ale připojoval údaje o okolnostech jejich vzniku a další existenci, o zpěvních a tanečních příležitostech, o zvyklostech, obřadech a zvycích. Písně znal z autopsie, o notový záznam musel požádat spolupracovníky. Jeho výhodou bylo, že ze sledované oblasti pocházel (narodil se v Rouchovanech) a že zde vlastně celý život působil. Řadu výsledků své činnosti publikoval, další jsou uloženy v Etnografickém ústavu Moravského zemského muzea v Brně a ostatní jsou mimo jiné spolu se zápisy F. Kyselkové ve fondech brněnského pracoviště EÚ. Výběr z těchto záznamů, zařazený do druhého svazku lidových písní z Podhorácka, je otištěn vůbec poprvé.

Ze sbírkových fondů EÚ v Brně pocházejí rovněž další rukopisné záznamy

vybrané pro tuto publikaci. Jedná se o zápis hudbního skladatele Alberta Peka a také o výsledky sběratelské akce, která probíhala v 50. letech 20. století na Horácku. Ve spolupráci EÚ, JAMU a katedry muzikologie brněnské univerzity a za odborné spolupráce předního etnomuzikologa Karla Vetterla se tehdy do terénu vydávaly dvojice studentů – budoucích vědců a hudebníků a byla pořizena celá řada cenných písňových zápisů. Výběr se opírá také o záznamy několika méně známých, příležitostných sběratelů.

Ve své studii se autorka dále podrobněji zabývá některými písňovými okruhy zahrnutými v edici: nevelkým oddílem epiky, dále četnými písněmi spojenými s výroční a rodinnou obřadností, písněmi k tanečním a společenským hrám a pracovními (sekáčskými) písněmi. Namátkou lze vyzdvihnout zajímavé pasáže o vynášení smrti, o tancích na dlouhý len či žito, o zpěvu k tanci při vožení krále, o bránařských svatebních písňích, o hře děkování při draní peří nebo o třebíčské tradici zpívání před betlémem, k jejíž kontinuitě významně přispívaly rukopisné zpěvníky. Podrobně jsou zde pojednávány zpěvní a taneční příležitosti, zasvěcený výklad je doprovázen četnými notovými i textovými ukázkami a fotodokumentací. Zasloužená pozornost je věnována také repertoáru, který byl dříve z různých důvodů v obrazu lidové zpěvnosti potlačován: duchovním písním, kramářským písním a také sentimentálním písním lyricko-epického charakteru, pro něž se vžil označení pololidové. Autorka však výstižně naznačuje, že na základě jednoho znaku ještě nelze soudit na umělý původ určité písně. Závěr studie je věnován osobnostem lidových zpěváků a jejich interpretačním zvyklostem, instrumentální hudbě (zejména tradici

šumařských kapel) a využití lidových písní jako inspiračního zdroje pro koncertní činnost, školní i chrámový zpěv a jejich uplatnění v repertoáru folklorních souborů.

Druhá studie, jež předchází ediční části a jejíž autorkou je Eva Tomášová, se zabývá lidovými obyčejí a slavnostmi v současném životě jihozápadního Podhorácka. V posledních letech zde probíhalo několik etap systematické dokumentace lidové kultury. Při terénních sběrech bylo mimo jiné zjištěno, že přirozená zpěvnost se mezi lidmi vytrácí (vzpomeňme však na obdobné obecné signály sběratelů již v první polovině 19. století), snad také v souvislosti s nedostatkem muzikantů v oblasti. Autorka se proto nejprve zevrubně věnuje tradici kapel v regionu; z archivních záznamů o kapelnické živnosti vyplývá, že nejpříznivější byla 30.–40. léta 20. století (jen v okrese Moravské Budějovice 18 kapelníků) – potěšující je informace, že například v Lesonicích vzniká Muzeum lidových muzikantů. Poté již následuje podrobná přehledka výroční obyčejové tradice regionu a jejich současných projevů: rozvinuté masopustní obyčej, předvelikonoční období a Velikonoce, stavění májky a pálení čarodějnic, aktivity na letnice a o Božím tělu, pouťové a hodové/posvicenské slavnosti a konečně advent a Vánoce. Pozornost je věnována i oblíbeným novodobým akcím v průběhu celého roku (Pozďatínská lávka, Kojatínská bába, různé neckyády a drakyády, zabijačkové či králičí hody, košty pálenek a štrůdlů nebo soutěž o mistra guláše), které vytvářejí prostor k společnému setkávání a trávení volného času obyvatel oblasti.

Základ publikace tvoří pečlivě provedená edice. Písňový materiál je i v tomto svazku tematicky, žánrově a funkčně rozčleněn na

písně milostné – rekrutské a vojenské – žertovné a pijácké – ke kalendářním obyčejům – k obyčejům životního cyklu – o řemeslech a stavech – epické – duchovní. Nelze než zopakovat, že tato kombinace klasifikačních kritérií přináší ve výsledku znamenný reprezentativní pohled na písňový repertoár zvolené oblasti. Písně jsou otištěny ve sběratelském znění, v hudební i textové složce jsou opraveny zjevné chyby, pravopis respektuje dnešní normu. Jsou zachovány původní pasportizační údaje a odlišeny poznámky editorů. Srovnávací odkazy se týkají pouze tištěných sbírek, všechny zazenované varianty nelze v rámci edice sledovat (jsou k dispozici v rukopisných sbírkových fondech). Je tak podán základní obraz o výskytu určitých písní v jiných regionech s vědomím toho, že po určité době panovala zásada otiskovat jen písně nové či neznámé a písně již publikované nebo všeobecně známé neopakovat a často ani nezapisovat (snižovalo to vlastně význam variant a nejvíce rozšířené písně se ve sbírkách paradoxně neobjevovaly). Pro badatelskou práci je rovněž velmi užitečná podrobně zpracovaná doprovodná soustava (sopis pramenů pro komparaci, rejstříky lokalit, sběratelů, editorů a interpretů, mapa regionu s místy zápisu, abecední seznam textových incipitů). Barevná příloha přináší řadu dokumentárních fotografií současného pojetí tradičních obyčejů ve sledované oblasti, včetně záběrů, kterým se po celá desetiletí tištěné sbírky vyhýbaly.

Stejně jako první svazek edice, jsou i *Lidové písně z Podhorácka II* příkladem vydavatelsky velmi pečlivě ošetřené sbírky lidových písní, u níž vyváženost odborné a užitkové složky umožňuje plnohodnotné využití ze strany badatelů i široké veřejnosti. A tak se lze jen těšit na brzké vydání

připravovaného třetího svazku písní done dávna opomíjeného národopisného regionu.

Jiří Traxler (EÚ AV ČR, v. v. i.)

Manuel Pardo-de-Santayana – Andrea Pieroni – Rajindra K. Puri, ETHNOBOTANY IN THE NEW EUROPE: PEOPLE, HEALTH AND WILD PLANT RESOURCES. *Environmental anthropology and ethnobiology*, Volume 14. Berghahn, New York – Oxford, 2013, 394 s.–

V rámci prestižní řady *Environmental anthropology and ethnobiology*, editované jedním z nejvýznamnějších současných britských antropologů Royem Ellenem (University of Kent), vyšla už celá řada studií a sborníků zaměřených na problematiku environmentální antropologie, etnobotaniky a etnobiologie. Většina z textů ediční řady je zacílena na mimoevropský terén a tzv. nativní populace, v poslední době však zde byly publikovány i texty věnované například znečištění velkých měst nebo obecnějším otázkám ochrany přírody a environmentálních ideologií. Našemu prostředí nejbližší je 14. svazek edice, který obsahuje pestrou směsici textů věnovaných etnobotanice v „nové Evropě“. Tento termín – domnívám se, že poněkud nešťastně zvolený – odkazuje na současnou, teritoriálně vymezenou, moderní Evropu, ve které se mísí lokálně a regionálně specifické, nikdy nepřerušené způsoby využívání bylin, lesních plodů, hub atd. s umělým oživováním těchto „tradic“ a jejich ochranou a podporou. Ta může být motivována filantropicky (iniciativy UNESCO, v rámci kterých jsou etnobotanické znalosti chápány a chráněny jako tzv. nemateriální